

Sveriges arbetares a-kassa 70 år

Mellan rörelse och stat

Del 6: Vägen till SAC:s första erkända A-kassa

Flera utredningar, intensiva debatter och uppvaktningar hos statsmakterna ledde fram till bildandet av SAEA (Sveriges Arbetares Erkända Arbetslöshetskassa). 1934 hade en utredning ställt sig starkt avvisande till tanken att bilda en erkänd arbetslöshetskassa. Vid SAC:s kongress 1942 beslutades att "det i ekonomiskt avseende skulle bli alldeles för betungande för SAC att bilda erkänd arbetslöshetskassa".

I slutet av 1940-talet blev frågan tillspetsad efter att Skogs- och flottningsarbetarförbundet inom LO hade bildat sin A-kassa 1948. Till slut efter två referendum beslöt medlemmarna att SAC skulle starta en egen kassa, inom ramen för Gentsystemet. (Läs om Gentsystemet i artikelseriens första del, Syndikalisten 4/2023).

1940-TALET'S PRÖVNINGAR

Så sent som 1940 fanns fler självorganiserade arbetslöshetskassor än kassor inom Gentsystemet. Riksdagens beslut om bättre villkor 1941 tycks ha väckt intresset på nytt. Åtminstone lokalt inom SAC. Nyköpings lokala samorganisation (LS) föreslog i en motion till kongressen 1942 att SAC skulle bilda en egen kassa: "Även om det skulle strida mot våra principer, böra vi dock inte låta principerna gå före taktisk klokhet."

Arbetsutskottet (AU) hade genomfört en utredning, som ansåg att i kraft av den lokala självbestämmanderätten hade "enskilda LS eller grupper av LS" möjlighet att bilda erkänd arbetslöshetskassa. Utredningen uppbäckad av Centralkommittén (CK) ansåg

emellertid att även de nya försäkringsvillkoren skulle göra arbetare till "mer eller mindre statsslavar". Kongressombuden biföll CK:s avslagsyttrande:

"Den förebragta utredningen visar, att det i ekonomiskt avseende skulle bli alldeles för betungande för SAC att bilda erkänd arbetslöshetskassa. De fördelar, som därmed skulle vinnas, svara ej tillnärmelsevis mot de ekonomiska uppoffringar, som måste göras av medlemmarna.

Men även principiellt måste det för SAC:s vidkommande hysas betänkligheter att påtaga sig uppgifter, som klart och tydligt åvilar statsinstitutionen.

Dock bör intet hinder föreligga för enskilda LS eller grupper av LS att bilda erkänd arbetslöshetskassa."

Ståndpunkten att arbetslöshetsunderstöd var en uppgift "som klart och tydligt åvilar statsinstitutionen" knöt an till 1920-talets linje. Anmärkningsvärt är att 1942 års kongress primärt avslår på ekonomiska grunder. Det ideologiska motståndet är dock underförstått. Den märkliga brasklappen om lokala kassor var något slags eftergift, som knappast levde upp till ett "principiellt" motstånd. Såvitt jag kunnat se togs inga lokala initiativ.

I samband med att Skogs- och flottningsarbetareförbundet (Skogs & Flott) bildade sin kassa 1948 väcktes farhågor om att de fackliga positionerna i Dalarna, Hälsingland och Härjedalen skulle undermineras. Sär-

skild oro fanns för att registerverksamheten skulle trängas undan som fackligt alternativ. Men året efter träffades en överenskommelse med Skogs & Flott som gav samma villkor som förbundets medlemmar att tillhöra arbetslöshetskassan.

Obligatorium hot mot Gentsystemet
Efter kriget fanns närmast konsensus i riksdagen om att arbetslöshetsförsäkringen skulle bli allmän och obligatorisk, som en del av det övergripande reformarbetet med socialförsäkringarna. Den av riksdagen 1937 tillsatta Socialvårdskommittén presenterade 1948 två alternativ, som i varierande grad gick på tvärs med Gentsystemet.

Alternativ ett var en renodlad allmän obligatorisk arbetslöshetsförsäkring, som förutsatte en långtgående omläggning av sjukförsäkringssystemet. Alternativ två var ett modifierat förslag baserat på existerande statssubventionerade kassor, som förespråkades av LO och den 1946 skapade Arbetslöshetskassornas Samorganisation (SO).

I april 1949 lämnade SAC ett remissvar på Socialvårdskommitténs utredning:

"Av de två alternativ som föreligger i frågan från Socialvårdskommittén, ansluter vi oss helt till alternativ I. [...] Att samhälleliga organ handhar samtliga grenar av socialförsäkringen är enligt vår bestämda mening bättre än att de delas upp på olika instanser.

Alternativ II [...] kommer att verka upplösande på själva idén om obligatorisk arbetslöshetsförsäkring och skapa motsättningar bland dem som enligt bestämmelserna skall erhålla arbetslöshetshjälp.

[...]

Med kassorna som hjälpmedel undergräves den genom lag skyddade föreningsrätten, ett förhållande som vederbörande statsmyndigheter bör beakta när den slutliga utformningen av grunderna sker beträffande den obligatoriska arbetslöshetsförsäkringen. Vi önskar således bli befriade från fortsatt beroende av de kassor som förvaltas av LO:s fackförbund."

Nu kom dessa hot mot Gentsystemet aldrig att genomföras. Den socialdemokratiska regeringen var satta under tryck från borgerligheten och tvingades till en så kallad reformpaus. Samtidigt var arbetslösheten låg. Och motståndet från LO och dess förbund ska inte underskattas. 22 förbund hade uttalat sig emot ett obligatoriskt system och för ett utbyggt Gentsystem. Samtidigt var LO splittrat, åtta förbund förordade ett obligatorium och två förbund avstod att yttra sig i principfrågan.

Regeringen med Gunnar Sträng som ny socialminister tillsatte hösten 1951 en utredning som ett år senare lämnade ett delbetänkande som gav ytterligare legitimitet åt Gentsystemet. Även den borgerliga oppositionen hade svängt, så det var en enig riksdag som 1953 klubbade igenom nya mer förmånliga villkor. (Om jag förstått saken rätt hade Sveriges kommunistiska parti (SKP) backat från motståndet mot Gentsystemet och ställde sig bakom riksdagsbeslutet.) Detta stärkande av systemet blev avgörande för SAC.

UTREDNING PÅ REMISS OCH REFERENDUM

Vid flera tillfällen var SAC i kontakt med Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) om medlemmars problem med att ansluta sig till existerande kassor. 1950 hade AMS meddelat att de var villiga att få till "ett bättre förhållande" och tryckte på kassornas gemensamma organ SO. Men från organisationens sida

ansågs att flera hinder kvarstod. Successivt utvecklades dessa kontakter med AMS till underhandlingar om förutsättningarna för att bilda en egen kassa.

Hösten 1951 skickade AU ut en utredning på remiss till LS. Utredarna Axel Lindberg och Gustav Persson underströk att de ekonomiska villkoren blivit mycket bättre. SAC var utlovade anslag av Socialdepartementet ur en särskild fond. AU rekommenderade utredarnas förslag om obligatorisk anslutning för LS:

"[Av utredningen framgår] att statsmedel utgår med aktningvärda belopp till erkänd arbetslöshetskassa. Liksom för övriga skattebetalare bör det för SAC:s medlemmar vara ett angeläget intresse att tillvarata de allmänna medel som erbjuds. Om icke så sker innebär detta att SAC:s medlemmar frivilligt avstår från förmåner som samhället anvisar i händelse av inträffad arbetslöshet. Har vi som enskilda medlemmar råd till detta? Tillåter oss ansvaret för organisationen detta, när vi samtidigt vet, att redan alltför många lämnat rörelsen på grund av att arbetslös-

hetskassa saknats? Med tillkomsten av en egen kassa bortfaller detta skäl för utträde liksom fackförbundens ofta hittills använda argument att endast de äger privilegiet att äga arbetslöshetskassor. Vad dessutom arbetslöshetskassorna hittills betytt i agitationen mot SAC vet envar, som närmare ägnat denna fråga en smula uppmärksamhet."

Drygt 60 yttranden kom in från LS och några kamratmöten. De flesta var positiva men ungefär var tredje LS var negativa eller kritiska, i vissa fall för att det dröjt med att bilda egen arbetslöshetskassa. En skiljelinje i denna debatt var synen på socialpolitiska reformer; kritiker förespråkade en strikt antistatlig linje medan nyorienteringens förkämpar var pragmatiska.

Frågan gick ut på referendum, som var klart i maj 1952. Rösterna för var 1 569 till antalet. 1 490 röstade emot. Det gav ett knappt bifall till förslaget om att bilda en arbetslöshetskassa. Endast 164 av då 498 existerande LS deltog. Beslutet blev ifrågasatt och ganska snart hade ett stadgeenligt antal LS ställt

SAC:s arbetslöshetskassa registrerad fr.o.m. 1 jan.

En arbetslöshetskassa, som bildats på initiativ av Sveriges Arbetares Centralorganisation, har av Arbetsmarknadsstyrelsen fr. o. m. den 1 januari 1954 registrerats såsom understödsförening samt antagits till erkänd arbetslöshetskassa. Dess namn blir Sveriges arbetares erkända arbetslöshetskassa.

Till ledamot av styrelsen har Arbetsmarknadsstyrelsen utsett förste byråsekreteraren i socialstyrelsen Ingvar Höjer, Saltsjöbaden, med f. d. förste byråsekreteraren i Pensionsstyrelsen Per Emil Brusewitz, Stockholm, som suppleant. Antalet medlemmar i den nya kassan beräknas uppgå till omkring 19.000.

Ansökan om registrering av en arbetslöshetskassa lämnades av SAC re-

dan för ett och ett halvt år sedan, men registreringen har av olika anledningar uppskjutits. Sedan frågan slutgiltigt avgjorts genom omröstning bland SAC:s medlemmar, kom man från organisationens sida överens med vederbörande statliga myndighet att kassans namn skulle vara: Allmänna erkända arbetslöshetskassan.

Från Arbetaren nummer 272 år 1953.

krav på ett nytt referendum. Denna omröstning genomfördes under hösten och var klar vid nyåret.

I detta referendum blev bifallet överväldigande: 3 386 röster för respektive 1 278 för avslag. Nu deltog 222 LS. I 1953 års verksamhetsberättelse konstaterar AU: "För frågans vidare utveckling var det säkerligen bra att denna senare omröstning kom till stånd, då det inte var bra att en sådan viktig fråga avgjordes med en svag majoritet som vid första omröstningen."

1953 års kongress som hölls i september beslöt att 75 000 kronor skulle anslås från den centrala stridsfonden, för att finansiera diverse utgifter vid starten.

ETAPPVIS START FÖR SAEA

Kassan fick namnet Sveriges Arbetares Erkända Arbetslöshetskassa (SAEA) och startade sin verksamhet 1 januari 1954. Av SAC:s 18 299 medlemmar blev 14 339 medlemmar i kassan, fördelade på 419 LS. (Mellanskillnaden utgörs till största delen av pensionärer, men troligen fanns det medlemmar som valde att stå kvar i kassor de gått med i tidigare.) De 342 som varit medlemmar i andra kassor kunde få ersättning redan från 1 juli, medan de övriga medlemmarna fick sin första utbetalning från 1 mars 1955.

Det krävdes alltså två omröstningar innan det blev erforderlig majoritet för AU:s förslag, som var förvånansvärt tekniskt till sin karaktär. Någon organiserad principdiskussion förde inte AU, utan de principiella inläggen kom främst från LS i remissen inför den första omröstningen.

Inom andra fackliga organisationer kom kassastyrelsen ofta att överlappa med förbundsstyrelserna. Så blev inte fallet inom SAEA. Vad jag kunnat utröna rekryterades kassastyrelsens ledamöter i huvudsak utanför AU och CK, i viss mån bland ombudsmän eller andra anställda. Gustav Persson blev föreståndare, med ett långt organisationsliv bakom sig som organisatör och ombudsman. Exempelvis var han en av utredarna som vid kongressen 1942 betraktade försäkrade arbetare som "mer eller mindre statsslavar". 1960 gick Persson i pension och efterträddes av Harriet Niklason.

Noteras kan att SAEA:s årsredovisningar un-



Harriet Niklason blev föreståndare för Sveriges arbetares erkända arbetslöshetskassa 1960. Foto från Arbetaren 22 maj 1973.

der många år inte följde kalenderår, utan avsåg perioden 1 september – 31 augusti. Fram till 31 augusti 1959 hade totalt 6,5 miljoner kronor betalats ut i arbetslöshetsunderstöd till kassans medlemmar. Under dessa år hade SAEA mottagit 4,5 miljoner i statsbidrag. Det innebar att drygt 30 procent finansierats med avgifter som medlemmarna betalat in.

I slutet av 1954 fanns sammanlagt 44 erkända arbetslöshetskassor, med drygt 1,2 miljoner medlemmar. Förutom SAC och några TCO-förbund omfattades cirka 80 procent av LO:s medlemmar.

Medlemmarnas beslut att bilda en statligt erkänd och subventionerad kassa blev ett av de formella skälen till brytningen 1956 med IAA, den syndikalistiska international som SAC varit med om att bilda 1922. Att SAEA hade en gentemot SAC relativt fristående kassastyrelse var ingen förmildrande omständighet. I nästa del uppmärksammas bland annat hur

SAAK

A-KASSAN IDAG

Arbetslöshetsförsäkringen, som kallas a-kassa, kompenserar för en del av den inkomst som faller bort vid arbetslöshet. Försäkringen består av två delar – en grundförsäkring och en frivillig försäkring som grundar sig på tidigare inkomst.

Ersättning från den frivilliga inkomstbaserade försäkringen betalas ut till den som är medlem i en arbetslöshetskassa och som uppfyller medlemsvillkoret och arbetskravet inom medlemstiden.

Sveriges Arbetares Arbetslöshetskassa, SAAK, är en A-kassa som ägs av SAC. SAAK organiserar arbetare från alla slags yrken och branscher. Det enda undantaget är om du är företagare med anställda, det vill säga en arbetsköpare, då dessa inte ingår i SAAK:s verksamhetsområde. SAAK har sitt kontor på samma adress som SAC, Sveavägen 98 i Stockholm.

Information från saak.se

LS kom att hantera stora summor, då kassörrerna fick förtroendet att betala ut ersättning till arbetslösa medlemmar.

**Kristian Falk
Enköping-Heby LS**

Artiklar från gamla
nummer av Syndikalisten
(främst 2016 och främåt)
finns att ladda ned genom
vår webbplats,
www.sac.se.
Logga in och skriv
sac.se/syndikalisten
i webbläsaren för
snabbast väg!